

Södertörns högskola | Institutionen för Kultur och Lärande
Kandidatuppsats 15 hp | Filosofi | VTterminen 2016
Programmet för Estetik

Vad kan schizot lära Freud?

Om Deleuze och Guattaris kritik av Freud, och
det mångfaldiga subjektet

Av: Johanna Hedlund
Handledare: Sven-Olov Wallenstein

”no need to find out where my desires come from”

- Catherine Robbe-Grillet

ABSTRACT

Deleuze and Guattaris extensive critique of psychoanalysis is clearly demonstrated in their reading of Freuds famous case study The Wolfman. This paper aims to examine this critique, addressed in the chapter One or Several Wolves? of A Thousand Plateaus. The aim is to illustrate an alternative view of the subject to the one presented by Freud. Freuds's method is understanding the self by interpreting the unconscious as seen from the analyst's perspective. This paper seeks to present a different approach by regarding the unconscious as productive and collective. This description of the self formulate alternative suggestions as to how to treat mental illness. The paper uses the anti-psychiatric clinic La Borde as an example of this in practice

SAMMANFATTNING

Deleuze och Guattaris omfattande kritik av psykoanalysen framgår tydligt i deras läsning av Freuds fallstudie av Vargmannen. I Tusen Platåer kapitlet "En eller flera vargar?" behandlas kritiken som denna uppsats syftar till att undersöka. Uppsatsen belyser kritiken med avsikten att öppna för en annan syn på subjektet än den Freud förmedlar. Freuds metod är att utifrån en analytikers position förstå jaget genom att tolka det omedvetna. Den här uppsatsen syftar till att framhålla ett annat förhållningssätt till jaget med ingången att det omedvetna ses som produktivt och kollektivt. Denna subjektsbeskrivning föreslår en alternativ behandling av psykiskt sjuka. I uppsatsen används den antipsykiatriska kliniken La Borde för att exemplifiera detta i praktiken.

INNEHÅLL

1. INLEDNING 3

Syfte och frågeställning 6

Disposition och litteratur 7

2. FREUD OCH FALLET VARGMANNEN 9

Vargmannen 9

Medveten och omedveten perception 10

Drömscenen och urscenen 11

3. KRITIKEN OCH ALTERNATIV: DELEUZE OCH GUATTARI 14

Representation 14

Begär 15

Det produktiva omedvetna 17

Freuds reduktionistiska glädje och Vargmannen 18

Psykoanalysen: Den förstörande maskinen 20

Mångfaldens natur 22

Schizot 26

4. POLITIK OCH PRAKTIK – EXPERIMENTET LA BORDE 29

5. SLUTORD 32

6. LITTERATUR 36

1. INLEDNING

Psykoanalysens fadersfigur, Sigmund Freud, framstår som neurotiker i sin strävan att benämna saker och ting vid det han anser är dess rätta namn och utskilja dem från alla former av tvetydighet eller mångfalder. Freud tvingade på allt han såg och hörde i analysen en singularitet och ett namn som inte var patientens. I ett av sina mest kända och lästa fall gick denna benämningsneuros så långt att patienten i fråga lät Freuds berättelser ligga till grund för en ny benämning på honom. Patientens nya egennamn och hur han svarade när någon ringde honom var: "Vargmannen?!". Freuds kraftfulla påverkan på sin patient ledde till att en man antog att han var en varg. Men så hade Freud också för vana att benämna saker och ting fel såtillvida att han ständigt tvingade på dem singularisformen. Vare sig det gäller penisen, vaginan, fadern eller urscenen var det för Freud alltid fråga om *en*.

Freud själv ansåg att Vargmannen hade neurotisk problematik. I ett citat från Freud liknar han en varg vid Vargmannens fader: "Han ansåg att vargens ställning på denna bild kunde ha påmint honom om faderns ställning i den konstruerade urscenen" (Freud 1987, s. 169). Gilles Deleuze och Félix Guattari menar att för Freud rör sig neurotikerns associationer på en representativ nivå: vad som kommer att utgöra substitut för vargen handlar inte om objektens skenbara likhet utan om deras identitet. En varg betyder inte nödvändigtvis fadern, men det gör det för Freud. Vargmannen hade en sträng fader som inte gav honom kärlek – faderns ställning i samlaget med modern liknar vargens ställning – Vargmannen ville ta sin moders plats för att få kärlek från fadern.

Konstruktionen är baserad på ett likställande mellan objektens identitet och inte objektens faktiska likhet. Så gäller även de sätt på vilka vargar, pappor och kukar korresponderar. Att härleda och rekonstruera associationerna på detta sätt kan uppfattas som fantasifullt eller fullständigt fantasilöst. Det kan även framstå som fullt begripligt sett utifrån den metod Freud utarbetar och att han själv är en fader. Freud iscensätter ett tänkande som benämner och urskiljer det ena för att identifiera det. Han ser vad han vill se. Men är *en* verkligen en, eller är vi alltid redan *flera*?

I Deleuzes och Guattaris bok *Tusen Platåer* (2015) ställer de just frågan om en eller flera genom en platå som anspelar på Freuds patientfall. "En eller flera vargar?" visar på en konflikt i tänkanden mellan Freuds ena varg och Deleuzes och Guattaris flera vargar, mellan Freuds ensamvarg och deras vargflock. De ting och de teman som Freud avser benämna vid dess riktiga namn och ringa in i identiteter, i singulariteter, inbegriper i sig redan en domesticerad mångfald enligt Deleuze och Guattari. Freud konstruerar en bild av tänkandet som utgår ifrån den ensamma,

från det enskilda, det ena, medan Deleuze och Guattari konstruerar en motbild av mångfalder, där det som hos Freud är en hos dem alltid är flera.

Tusen Platåer syftar till att komma bort ifrån psykoanalysens besattheten vid det *ena*, att med dess form och innehåll ifrågasätta psykoanalysens grunder. Freud får (ändå) ensam stå som en bild för det tänkande som de kritiserar i "En eller flera vargar?". De vill något med deras sätt att skriva på. Som en positionering mot Freud frångår de idén om ett ensamt skrivande subjekt. I *Tusen Platåer* gör de en poäng av att deras skrivande sker med en mångfald av röster. Det är alltid flera röster i ett jag som genomströmmar dess kropp. I den första platån "Inledning Rhizom" kommenterar de det första verket i deras bokserie, *Anti-Oidipus* (1972) med att de skrev den tillsammans för att de redan var fler.¹

En bok har varken objekt eller subjekt. Den består av materia formad på olika sätt, av vitt skilda datum och hastigheter. Så fort man tillskriver boken ett subjekt försummar man detta materiernas arbete och deras relationers exterioritet (Deleuze och Guattari 2015, s. 17).

Deleuze och Guattaris ambition är att låta bokens struktur utgöras av en mångfald av flöden och intensiteter. Upplägget speglar en *rhizomatisk* struktur som syftar till att bryta mot en "trädkliknande" narrativ struktur. *Tusen Platåer* är inte indelad i kapitel utan i platåer, som kan läsas i vilken ordning som helst, det är ett sätt att bryta mot denna traditionella kronologiska ordning och det narrativa berättandet. På det sättet omsätter de sin filosofi genom att söka en praktik som öppnar för fler frågor snarare än ger svar eller lösningar. Genom att tillåta en rhizomatisk struktur som är decentraliserad och icke-kronologisk skapas möjligheter för tänkandet att ta oväntade riktningar.

Deleuze och Guattari frågar sig hur de kan skriva filosofi på ett sätt som går på tvärs mot ett dogmatiskt tänkande med ansatsen att återge en tänkt yttre verklighet och ge den statiska benämningar. *Tusen Platåer* kan nästan uppfattas som hallucinogen i det sätt den är skriven. Det visas i hur de kritiserar Freud genom honom och använder psykoanalytiska koncept, exempelvis drömmen. De sätt som de använder drömmen är inte för att skapa en kronologi och härleda den som psykoanalysen gör, utan de ställer upp en drömlig litterär bild av honom som i sin tur motsäger honom. Den är drömlig genom att texten har en flödande konsistens. Den är fylld av associationer och en mängd olika röster framkommer. Genom det associativa sätt de skriver på undergräver de psykoanalysens linjära sätt att se på världen. Det visar även på hur psykoanalysen också har samma

1 Deleuze och Guattari har gett ut två volymer som går under titeln "Kapitalism och Schizofreni", bokprojektet är en undersökning av kapitalismen varav *Tusen Platåer* utgör den sista i serien.

förutsättningar, att de också fungerar rhizomatiskt. Psykoanalysen har t.ex. gett upphov till en mängd olika begrepp som Deleuze och Guattari använder och utvecklar, trots att psykoanalysens egna anspråk är att tolka och analysera drömmar och begär.

Freud däremot har fäst sig vid psykoanalysens vetenskapliga metod i att tolka det omedvetna genom att söka igenkänningar och likhet, en jakt på *ett* ursprung som i ett cirkelresonemang bekräftar att det bara finns en varg. I terapin sker analysen av en individ vars barndomsminnen härleds utifrån representationer och bilder. Tolkandet av drömmar, minnen, begär etc. är centralt för metoden att förstå psykets omedvetna. Den metoden menar Deleuze och Guattari har en reducerande inverkan på jaget och dess potential eftersom den bevarar jaget med en statisk identitet. Trots att den psykoanalys som Vargmannen-fallet representerar anses förlegad och perifer i dagens psykoanalytiska diskurs har den präglat vår kultur: hur vi talar om våra psyken, våra själsliv och våra medvetanden, samt vår föreställning om ett jag. Psykoanalysen sökande går via ett tänkt avgränsat jag tillbaka i dess historia och ett tänkt ursprung. Den inåtvändheten förblindar från att se den verklighet som jaget är med och skapar och ständigt blir till i. Det *ena* för Freud visar sig i ”En eller flera vargar?” istället vara mångfaldigad. På den mikroskopiska nivån blir gåshudens knotttror horn som i sin tur blir till små penisar. Det är på gåshuden, på denna yta som de blir till. Inte av en med logik och precision återskapad yta som hos Dalís målning utan ”[d]et är snarare en ren mångfald som förändrar elementen, eller som *blir*” (Deleuze och Guattari 2015, s. 52).

Syfte och frågeställning

Den här uppsatsen syftar till att aktualisera Deleuzes och Guattaris kritik mot Freud för att föra fram en subjektskritik som öppnar upp för en syn på jaget som låter oss utmana existerande jaguppfattningar. Undersökningens frågeställning är hur Deleuze och Guattari läser Freud i den andra platån, ”En eller flera vargar?”. Frågeställningen syftar till att utläsa ett alternativt sätt att förstå jaget, och även hur det sker i en praktik mot något 'bortompersonligt'. Uppsatsen syftar också i sin helhet till att bidra med en filosofisk ingång till alternativa sätt att förstå psykiskt sjukdom. Detta blir möjligt genom att visa på hur den antipsykiatriska rörelsen haft en betydelse i utformandet av behandlingspraktiker bortom de traditionella psykoanalytiska.² Guattari var aktiv på den antipsykiatriska kliniken La Borde och det var även i den kontexten som Deleuze och Guattari

2 Till den antipsykiatriska rörelsen räknas de grupper och teoribildningar som uppstod under 1960-talet, som en kritik av den institutionella psykiatrin. Dessa syftade till att utmana den traditionella psykiatrins grundantaganden och praktiker, som till stor del har haft fokus på att normalisera patienter. Den antipsykiatriska rörelsen var främst en kritisk röst men sökte också att utveckla alternativa teorier och praktiker. Vilka filosofiska idéer som ligger bakom en del av den franska antipsykiatrin finner vi svar på i den här uppsatsen.

första gången träffades och inledde sitt samarbete.³ La Borde-kliniken kan i vid mening ses som en del av alla de mångfald av röster som de menar influerat dem. Därför kommer den lyftas, som ett exempel som genom en praktik utmanar synen på jaget.

Disposition och Litteratur

Vargmannen var en patient hos Freud, hos Deleuze och Guattari var det en hel klinik med patienter som främst behandlas för psykos. Frågan huruvida det är en eller flera vargar får ett visst sammanhang i det andra kapitlet som behandlar Freuds fallstudie av Vargmannen. Kapitlet ger en bakgrund till Vargmannenfallet som finns i boken *Fallet Vargmannen. Ur historien om en barnneuros*. Det är även ett verktyg för att visa vad kritiken består av. I kapitlet sker en redogörelsen för Freuds tankemodeller; rekonstruktionen av barndomen och vargdrömmen, det syftar till att ge en bild av hur Freud tillämpade psykoanalysen och förhöll sig till patienten. I Freuds ögon är patienten ett studieobjekt som han har till uppgift att tolka, Freuds tankemodeller kommer i uppsatsen visa sig utgå från en tolkande blick och sökande efter en dold agenda. Utvecklingen i uppsatsen är att fokus kommer förskjutas, bort från själva patientfallet, mot ett vidare perspektiv på relationen mellan patient och terapeut. Genom fallet formuleras mycket av Freuds psykoanalytiska teorier om terapin. Därför kan det ses som ett centralt verk för den tidiga psykoanalysen, men fallet utgör idag inte någon central del av psykoanalysen, varken inom psykologi eller filosofi. Till hjälp för att förstå Freuds teorier kring Vargmannen används Lars Sjögrens *Freud: Mannen och Verket*.

I tredje kapitlet avhandlas Deleuzes och Guattaris kritik mot Freud utifrån andra platån ”En eller flera vargar?” i *Tusen Platåer* (2015). Som metodologisk organisering av läsningen av denna

3 Guattari var psykiatriker, politiskt aktiv och under 50-talet verksam på La Borde i Frankrike. Innan Guattari inledde samarbetet med Deleuze var hans främsta källa till inspiration psykoanalytikern Jacques Lacan. Detta är anmärkningsvärt eftersom Lacan, som anses vara en av 1900-talets främsta psykoanalytiker, uppmanade till *retour à Freud* (”åter till Freud”). Lacan hade ett stort teoretiskt inflytande på La Borde och dess verksamma psykiatriker. Psykiatrikern och grundaren till kliniken var Lacanianen Jean Oury, som hade ett nära samarbete med Guattari. När Guattari kom till kliniken bildade de en ”two-headed machine”, där Guattari jobbade nära patienterna. Han hade en bra förmåga att se till vad som var speciellt med varje patient. (Dosse 2010, s. 43). Oury framhöll kreativitetens terapeutiska inverkan för psykiskt sjuka och länkade samman det med kreativitet. Han såg en produktivitet och en ”estetisk impuls” med potential hos personer med mental ohälsa (Dosse 2010, s. 45). Den antipsykiatriska rörelsen, så som den tog form på La Borde, var till viss del en vidareutveckling av psykoanalysen. På La Borde fanns redan kritiska förhållningssätt men det var i Guattaris möte med Deleuze som tog de tillsammans tog en helt annan riktning än den freudianska skolans psykoanalys. År 1969 fördes de samman, via kontakter på La Borde och i närheten av La Borde och påbörjade ett intellektuellt utbyte. Deleuze uppskattade Guattaris idéer och erfarenheter från La Borde och menade att Guattari möjliggjorde ett sätt att gå bortom dualismen personligt och kollektivt medvetande (Dosse 2010, s. 4-5). De påbörjade vid första mötet diskussioner om psykiatri, en diskussion som kom att resultera i att de tillsammans skrev *Anti-Oedipus*. Den skrevs i sviterna av 68-rörelsen och präglas av ett hopp om radikala förändringar av det kapitalistiska samhället men även den egna rörelsens auktoriteter. Bokserien är en kritik mot en form av dogmatiskt tänkande, som de menar präglar psykoanalysens teori såväl som marxismens förståelse av historien (Spindler 2013).

platå används Gilles Deleuze, "Five Propositions on Psychoanalysis" ur *Desert Island and Other Texts 1953-1974* (1973). Eftersom *Tusen Platåer* i sin stil syftar till att spegla ett nomadiskt och experimenterande tänkande som går på tvärs emot ett traditionellt skrivande fann jag ingen given struktur i kapitlet som behandlar kritiken. Därför utgör de fem propositionerna om psykoanalysen i "Five Propositions on Psychoanalysis" hållpunkter i min läsning av "En eller flera vargar?". I samma kapitel används Deleuzes text "Bilderna av Tänkandet" (2004), för att inleda kapitlet med hur Deleuzes kritik av hur det västerländska tänkandet har präglats av ett *naturligt tänkande*. Som avslutande del i det kapitlet kommer jag att lyfta fram schizot som Deleuze och Guattari använder för att skildra ett visst subjekt, med en mottaglighet för den mångfacetterade verkligheten som de menar att den faktiskt är. Schizot upplöser den oidipala strukturen genom dess förmåga att kunna motstå och bryta dess logik. Schizot ställer inte upp på individen som ett avgränsat subjekt, utan låter sig genomströmmas av mångfald av röster. Som sekundärlitteratur har jag använt Claire Colebrook bok *Deleuze – en introduktion* (2010) och även Catherine Malabous text "Who's afraid of Hegelian Wolves?" (1997).

I det fjärde kapitlet behandlas den politiska och praktiska dimensionen av kritiken mot överjagen. Kapitlet utgår främst från Gary Genosko som skrivit *Félix Guattari: A critical Introduction* (2009) och även Françoise Dosses bok *Gilles Deleuze & Félix Guattari intersecting lives* (2010) används. Fokuset i kapitlet är på begreppet *transversalitet* som Guattari utvecklade på La Borde och på vilket sätt som kliniken La Borde är ett exempel på en formalisering av undermineringen av Oidipus. Avslutningsvis i kapitel fem sammanfattas uppsatsen i ett slutord och ger ytterligare förslag till hur Deleuzes och Guattaris kritik kan förstås.

2. FREUD OCH FALLET VARGMANNEN

Vargmannen

Freuds främsta och mest betydelsefulla patient fick namnet Vargmannen men vars riktiga namn var Sergej Konstantinovitj Pankejev. När terapin påbörjades 1910 så beskrev Freud redan det första mötet med Pankejev som avgörande. Vargmannen kom att göra karriär som en av Freuds avgörande fall. För en karriär var det, som varade hela hans liv fram till hans död 1979. Publiceringen av Freuds fallstudie gjorde att han blev omtalad som Vargmannen, det tog över hans liv och kom att definiera honom livet ut. Freud själv däremot använde inte namnet Vargmannen, istället fick fallstudien när den gavs ut som bok 1918 titeln *Ur historien om en barnneuros*. Där behandlas vargdrömmen och rekonstruktionen av hans barndom och utgör grunden för de tankemodeller som Freud använder i analysen av Pankejev.⁴

Vargmannen led enligt Freud av barndomsneuros. Det visade sig tidigt som barn, och som vuxen drabbades han av depressioner, melankoli, vanföreställningar och förstoppning. Innan påbörjandet av psykoanalys hos Freud hade Pankejev gått igenom den gamla skolans klassiska psykiatri och under en tid blivit bättre, men han återföll i sjukdom. När han återigen sökte upp sin läkare Dr. D från den mer traditionella skolan, fick han rådet att söka sig till Freud och psykoanalysen. I Pankejevs egna reflektioner kring psykoanalysen i "Så minns jag Freud" i *Vargmannen - Freuds mest berömda fall* framgår tydligt att han har en stor respekt för Freud. Han skriver att när Freud kom in i hans liv så ingavs han hopp om ett kunna blir frisk, vilket i sig ledde till en förbättring av hälsan (Pankejev 1989, s. 134). Detta säger något om relationen mellan dem, och vittnar om att Pankejevs närmast avgudade sin terapeut. Av Freud själv beskrivs Pankejev som en patient som har förmågan att förstå psykoanalysens grunder och som väldigt hängiven. Detta framgår inte minst i Pankejevs egna text där han reflekterar kring psykoanalysen och upphöjer dess betydelse för de insikter de gett om det mänskliga psyket.

År 1926 var Pankejev paranoiker och hade sedan ett tag inte träffat Freud. Han försökte då söka upp honom igen för terapi, men blev nekad. Freud som då var sjuk i cancer och började bli gammal kunde inte längre leva upp till den idealiserade bild som hans tidigare patient hade av honom. Lars Sjögren menar i boken *Freud: Mannen och verket* (2011) att det kan ha varit så att Freud själv hotades att dras in i en överföringsdramatik. Freud var själv rädd att hans sjukdom kunde vara en utlösande faktor för Pankejevs psykotiska reaktion eftersom psykoanalysens grunder vilar på patienten och analytikerns förtroende inför varandra. För Pankejev hade Freud varit en

4 De teorier som Freud utvecklade utifrån fallet blev mer generaliserade teorier. Vargmannen återkommer i flera av Freuds senare verk, främst i essän "Det kusliga" ("Das Unheimliche") från 1919.

räddning i livet, någon att se upp till – genom Freud blev han någon, han blev Vargmannen. Freud i egenskap av analytiker och Vargmannen som patient hos Freud blev till i förhållande till varandra.

Medveten och omedveten perception

Den av Freuds utvecklade indelningen av det mänskliga psyket i det medvetna, det förmedvetna och det omedvetna utgör en grundläggande modell inom psykoanalysen. Det är en hierarkisk indelning av psyket där det medvetna är det mer realistiska förhållningssättet eftersom det är närmare en tänkt verklighet, där det är möjligt att nå en balans mellan de egna begärens och den tänkta yttre verklighetens krav. Det medvetna är de processer i psyket som för stunden uppmärksammar det som ligger till förfogande i det förmedvetna, såsom minnen, kunskap eller känslor. Till det omedvetna hör de minnen, tankar och känslor som påverkar och påverkas av människan, men som inte ges direkt tillgång till. Freuds psykoanalytiska teori och metod vilar på denna *topografiska modell* som innebär en uppdelning av psyket, där de olika skikten har olika viljor som kan stå i konflikt med varandra. Begär placeras i det omedvetna och ställs mot de viljor och önsknings som uppstår artikulerat i det medvetna. Psykoanalysen utgår från att en person skapar mening i sitt liv och till sin historia. Språket kan användas som ett medel för att komma åt och förstå dessa meningar som kan vara konfliktfyllda. Konflikterna mellan de olika skikten i det mänskliga psyket kan lösas genom samtal i terapin. Inom psykoanalysen finns en strävan att föra det omedvetna in i ljuset, till det medvetna. En del av Freuds metod är att genom drömtydning och fria associationer söka i barndomsminnen för att på så sätt medvetandegöra bortträngda minnen, tankar och känslor (Sjögren 2011, s. 154). Freud utvecklade en vetenskaplig metod för att studera det omedvetna genom tolkning. För Freud har fantasier och drömmar en mening och betydelse och därför är det viktigare än att avgöra om de är sanna eller falska.

Enligt Freuds modell kan en person vara mer eller mindre under det omedvetnas inflytande, vilket innebär att vara under påverkan av de omedvetna drifterna. Det som eftersträvas är att befinna sig på en medveten nivå som är mer förankrat i det som Freud anser som verkligt. Freud menar att det omedvetna kan dominera och styra även en frisk person. På så sätt undgår psykoanalysen att göra en patologisk uppdelning av människor, som sjuka eller friska. En hierarki som är raserad, men som Deleuze och Guattari senare i uppsatsen kommer att visa så ersätts den istället av en annan. Uppdelningen mellan det medvetna och det omedvetna får konsekvenser för ett tänkande som Deleuze och Guattari vänder sig emot.

Innan uppkomsten av psykoanalysen härleddes psykisk sjukdom till fysiska och somatiska fenomen men psykoanalysen gjorde det möjligt att via en vetenskaplig metod studera det omedvetna. Den klyftan mellan det omedvetna och det medvetna, den dualismen förutsätter en högre tolkningsinstans som kan avgöra vad som är vad. Det kan förstås som att det är Freud själv som innehar den positionen. Psykoanalysen var nyskapande i att kritisera sin tids psykologi och lyfta fram det omedvetna som visade sig ha stor betydelse. Ändå kan Freuds uppdelning av det omedvetna och medvetna kritiseras för att reducera det som påverkar våra psyken genom dess sätt att arbeta med vissa teman och modeller som Freud själv (re)konstruerar. Hur är det möjligt att förstå en omedveten påverkan på ett annat sätt, utan att göra en sådan uppdelning? Detta är ett av de problem som Deleuze och Guattari identifierar och ger ett alternativ till.

Drömscenen och urscenen

Orsakerna som Freud tillskriver Pankejevs neuroser finner han genom att analysera drömmar, och på så vis nå fram till hans omedvetna inre konflikter. Freud söker efter en yttersta grund, som han menar ligger i drömmarnas värld.⁵ Freud och Pankejev var båda säkra på att orsakerna till hans neuroser fanns dolda i en särskild dröm om vargar som han hade vid fyra års ålder. Nedan följer denna ångestdröm:

”Jag drömde att det var natt och jag låg i min säng. (Sängen stod med fotändan mot fönstret. Framför fönstret stod en rad gamla valnötsträd. Jag vet att det var vinter då jag drömde, och natt.) Plötsligt gick fönstret upp av sig själv och jag såg till min stora förskräckelse att några vita vargar satt i det stora valnötsträdet framför fönstret. Det var sex eller sju stycken. Vargarna var helt vita och liknade mer rävar eller fårhundar, för de hade stora svansar som rävar och spetsade öron som hundar gör när de är uppmärksamma på något. I största förskräckelse skrek jag till och vaknade”
(Freud 1987, s.162).

Drömmen som upplevdes som väldigt verklig och obehaglig låg till grund för analysen och kunde tydligt tillsammans med andra barndomsminnen som delgetts i samtalen. Rädslan inför vargar kopplades till en särskild bild ur en barnbok som hans syster ofta skrämde honom med när de var barn. Bilden föreställer en stor varg som är på väg att sluka en flicka. Den aktuella barnboken är *Vargen och de sju killingarna* som i sin tur förklarar varför vargarna just är sju i drömmen.

5 Freud utvecklade 1890 en teori om att det bakom varje neuros låg ett sexuellt trauma som förklaring. Den ”traumateorin” övergav han senare och ersattes istället med en teori där även sexuella önskefantasier kan ligga bakom neuroser. Barnets sexuella fantasier och begär och inte bara trauma eller förluster kunde vara orsaker.

Obehaget inför vargarna i drömmen och rädslan för vargen som äter killingarna barnboksberättelsen kopplas i analysen till Pankejevs rädsla för fadern.

En association som kom fram i analysen är att trädet som vargarna satt i är en julgran, vilket Freud inger betydelsen av att vargarna i drömmen är gåvor. Vargar var det som Pankejev fruktade mest, en rädsla som de funnit även i andra barndomsminnen. Freud gör tolkningen att vargarna symboliserar fadern och att gåvorna som han längtar efter är den oåtkomliga kärleken från fadern. För att Pankejev ska kunna förverkliga den längtan måste han ta sin moders plats och ingå ett homosexuellt förhållande till pappan. Detta är hotet om kastrationen, om att ge upp sin manlighet för att så kunna få kärlek och därmed nå en tänkt tillfredsställelse. Dilemmat är: begäret att bli till som man, förutsätter faderns villkorade kärlek, eftersom den är utebliven så tvingas han att avsäga sig sin manlighet. Enligt Sjögren innebär drömmen det underliggande temat "äta eller ätas" (2011, s. 212). Låter han sig ätas av vargarna eller låter han sig kastreras genom att ta emot gåvorna? Sjögren skriver:

Lille Sergej kan dock inte acceptera de antydda föreställningarna bakom drömmen – fantasier om masochistisk underkastelse och homosexualitet. Hans manliga narcissism sätter sig till motvärn och han tränger bort sina önskningar. Men i hans omedvetna fortsätter det ändå att verka med full kraft (ibid, s. 212).

Den förklaringen som han menar att Freud ger är:

Priset för bortträngningen blir därför en fortsatt undertryckt längtan till underkastelse och därmed en kraftig ambivalens gentemot manliga auktoriteter, stora svårigheter att utveckla ett självständigt liv och en dragning till parasitära kvinnor (ibid, s. 212).

Utifrån Pankejevs berättelser skapar Freud konstruktioner som fungerar som modeller för att förstå problematiken. Den viktigaste konstruktionen är att den starka fruktan för fadern är anledningen till hans sjukdomstillstånd. Hans ambivalenta förhållande till fadern präglade hans liv och syntes i beteenden i behandlingen (Freud 1987, s. 165). Med hjälp av dessa konstruktioner lägger Freud sedan fram en slutgiltig analys. Hur kommer Freud fram till de rekonstruktioner som ligger till grund för analysen? Freud kopplar samman drömscenen med andra händelser i de barndomsminnen Pankejev delger. Några av de komponenter som får avgörande betydelse för analysen är fadern, sexuella problem och kastrationen (ibid, s.166). Freud menar att hans tolkningar *enbart* är

tankekonstruktioner och inte gör anspråk på att vara sanna. De kan även vara falska. ”Det är aldrig fel att delge patienterna felaktiga konstruktioner” skriver Freud, eftersom de inte ska läggas fram i den slutgiltiga analysen (ibid, s. 155). Han säger alltså uttryckligen att de konstruktionerna han själv gör kan vara falska. Betyder detta att Freud ändå alltid har rätt i slutgiltiga analysen?

Freud söker den yttersta grunden för Pankejevs psykiska tillstånd i vargdrömmen eftersom den är en gestaltning av något som hänt honom som barn. Han upptas av att hitta ett sådant *avgörande skeende* dolt i drömmen. Pankejev kan inte minnas ett sådant skeende från en så tidig ålder så Freud själv konstruerar ett utifrån det som Pankejev delger. Freud gör en (re)konstruktion av en *urscen* som han antar är bakomliggande för drömmen, det blir sedan analysens slutpunkt. Ursenen består av att Pankejev vid ett och ett halvt års ålder bevittnade föräldrarna ha samlag. Den beskrivs detaljerat och undersöks i fallstudien eftersom urscenen enligt Freud hade väsentliga innehåll (ibid, s. 169). Samlagsscenen var enligt Freud relaterad till en vargbild som hans syster brukade skrämja honom med som barn. Vargens ställning på bilden påminde om faderns ställning i urscenen (ibid). Freud gör kopplingen att rädslan inför vargarna står för en fruktan som han kände inför fadern och det tog sig senare uttryck i form av vargfobi (ibid, s. 172).

Ursenen har precis som drömmen kastrationen som hot, men ger också insikten att kastrationen är omöjlig eftersom han bevittnar att modern saknar penis. Pankejevs starka längtan att vara nära fadern och passivt motta hans kärlek förutsätter att han blir som sin mamma – utan penis. Hans analöppning blir substitutet för den avsaknaden och kopplat till fantasier om att bli kvinna. (ibid, s. 214)

Pankejev själv hade aldrig under sitt liv haft något minne av en sådan urscen som konstruerades i analysen. Det var en besvikelse eftersom han gärna ville godta psykoanalysens anspråk att kunna ta fram bortträngda minnen ur det omedvetna, och på så vis få en förklaring på sin person och sina problem (ibid, s. 215). Enligt Sjögren så ledde denna konstruktion av urscenen till en passiv uppgivenhet för Pankejev, men för Freud till det motsatta. Vargmannen var en av de avgörande fallen som i förlängningen ledde till att Freud kom att ses som en av 1900-talets mest inflytelserika personer. (ibid, s. 222).

Det är viktigt att förstå att hos Freud handlar hans metod inte om att i första hand bota sina patienter från psykisk sjukdom utan om att få en förståelse för orsakerna bakom lidandet. Hans sätt att tolka de omedvetna konflikterna och drivkrafterna formade i barndomen är grunden för att förstå människans psyke. Människor är enligt Freuds modell drivna av sina lustar och begär, men lika mycket av de sätt på vilka samhället tränger undan dessa.

3. KRITIKEN OCH ALTERNATIV: DELEUZE OCH GUATTARI

Representation

I "Bilderna av tänkandet" av Gilles Deleuze diskuterar han de grundantaganden som filosofin och vetenskapen traditionellt har gjort. Filosofin har ägnat sig åt att ifrågasätta och eliminera förlegade grundantaganden, såväl objektiva som subjektiva. Vetenskapen däremot gör dessa antaganden med anspråk på att vara objektiva. Grundantaganden definierar han som: "Det begrepp som är den explicita förutsättningen för ett givet begrepp" (Deleuze 2004a, s. 22). Begrepp är inte till för att benämna världen och beteckna den, utan det är aktiva och skapande av världen. Hur vi skapar begrepp och hur vi faktiskt benämner världen avgör, och avgörs av, hur vi uppfattar den. Detta sker beroende av vilka grundantaganden som görs.

Descartes sätt att bedriva filosofi på var att försöka undgå att göra några grundantaganden, genom att avhålla sig från att fastslå definitioner och istället utgå från ett tvivel på allt. När han ändå fastslår Cogito, gör han anspråk på att eliminera de objektiva grundantagandena. Cogitot, det *rena jaget*, som inte har några fördomar eller gör några antaganden om verkligheten. Det rena jagets självklarhet ställt mot att det finns ett icke-jag som är den källa varifrån kunskap hämtas. Deleuze menar att det rena jaget är en "skenbar början som i så måtto att det har förpassat alla sina grundantaganden tillbaka till det empiriska jaget" (ibid, s. 22). Deleuze menar att Hegel, som förvisso kritiserade Descartes för detta, har samma metod: "det rena varat är i sin tur en början enbart genom att förpassa alla sina grundantaganden tillbaka till det förnimbara, konkreta och empiriska varat" (ibid, s. 22). Den västerländska filosofin har försökt att eliminera objektiva grundantaganden men har istället skapat dem på nytt, fast med en annan form, genom att göra subjektiva grundantaganden (det rena jaget, fenomenologi.)

Problemet ligger i själva strävan och i sökandet efter filosofins början menar Deleuze. Om filosofi handlar om att komma fram till en slutpunkt, grunden, genom att komma fram till vad som finns i början, bildar den en cirkel. Tänkandet handlar om att söka likhet och igenkänning för att kunna fastställa grunder. Deleuze menar att bilden av cirkeln tyder på en oförmåga att verkligen börja filosofera. Sökandet efter en grund eller ett ursprung hindrar tänkandet för både filosofi och vetenskap att ta andra oväntade riktningar.

Det subjektiva grundantagandet som Deleuze kritiserar förutsätter till sin form ett vara utanför subjektet. Det tänkande subjektet förmåga att tänka *på* denna föreliggande verklighet får inte heller betvivlas. Tänkandet förutsätter ett vara, detta är en given utgångspunkt och en sanning. "*Alla vet, ingen kan förneka*, sådan är representationens form och representationens diskurs" (ibid, s. 23). Vid

den filosofiska punkten kan tänkandet framstå som fördomsfritt och förutsättningslöst, men det är i själva verket hårt hållet av dess diskursiva form. Subjektets tänkande framstår i en generell form som ”att tänka”, ”att vara” och ”jag”. Det medför att ”tänkandets råämne” som Deleuze kallar det, består av grundantagandet att tänkandet är en för alla naturlig förmåga som är fritt, och strävar efter det sanna. Det *naturliga tänkandet* skapar dualismer, förnuftet ställs mot det oförnuftiga, ”den enskilda människan, endast begåvad med sin naturliga tankeförmåga, mot den människan som perverterats av samhällets allmänna hållning” (ibid). Det naturliga tänkandet har en dubbel aspekt, den förutsätts dels ha en *god vilja* som ger den dess strävan efter att återge det sanna, och dels en *rätt natur* som inger den förmågan att ens kunna tänka det rätta och sanna. Det är också så att den här föreställningen om ett naturligt tänkande har en generell form: det är något som gäller för alla, därför bör och antas alla veta vad att tänka förnuftigt är. Det finns ett skenheligt sunt förnuft som vilar på dessa grundantaganden om ett naturligt tänkande. Filosofins postuleranden har inte sin grund i sökanden efter att få medgivande eller ens ställa frågor om grundantaganden, utan filosofens naturliga tankeförmågan tas för givet. ”De ska förstås som implicita grundantaganden som hör det begreppsliga filosofiska tänkandet till, en filosofisk och naturlig Bild av tänkandet, som lånats från den allmänna meningens rena element” (ibid, s. 24). Den bilden dominerar vad det betyder att tänka, den Bilden ger ett sken av att alla vet vad som gäller. ”Så länge tänkandet underkastar denna Bild som redan har fördomar om allt, objektets och subjektets, varat och varandets fördelning inkluderad, så är frågan om huruvida filosofins början med objektet eller subjektet, med vart eller med varandet, av smärre vikt” (ibid). Tänkandet tar en objektiv (transcendent) värld för givet.

Det naturliga tänkandet och det representationsbaserade tänkandet menar Deleuze länge har dominerat det västerländska tänkandet. Det vilar på föreställningen om en föreliggande objektiv verklighet, som människan tar in och återger med tanken. Tänkandet blir något passivt, kopierande och representerande av en extern värld som dessutom antas vara mer sann. Det tänkandet antar att det finns en ordnad, extern värld som pliktskyldigt ska representeras – detta är det sunda förnuftet som sitter djupt i det västerländska tänkandet. Deleuze och Guattari vill förändra den hierarkin som ger upphov till dualismen en objektiv, aktuell värld och en subjektiv, sekundär värld. På samma sätt vill de förändra andra hierarkier som skapas ur ett dualistiskt tänkande, som omedvetet och medvetet.

Begär

Föreställningen om en tänkt objektiv verklighet har format subjektets tänkande och bild av sig själv. Dualismen, uppdelningen mellan subjektets tänkande och den objektiva verklighetens varande

spelas i en ytterligare uppdelning mellan ett begärande subjekt och ett begärt objekt. Det begärande subjektet är otillräckligt i att få tillgång till den fullständiga verkligheten eftersom bilden av tänkandet skapat den föreställningen om att det är det eftersträvansvärda. Synen på begär har i den västerländska och psykoanalytiska traditionen associerats med brist, negation och substitut. Det som jaget begär kommer ur en avsaknad av vad den *inte har* eller är, vare sig det gäller avsaknaden av en tänkt helhet, bristen i förhållande till ett uttänkt syfte eller avsikter. Jaget blir till som ett jag, som liv med begär grundat i en avsaknad.

Enligt psykoanalysen och den oedipala föreställningen är jaget, från att vi föds till att vi skiljs från modern, präglad av en relation till världen utifrån beroende och begärets tillfredsställelse. Men för att kunna bli vuxen kan inte begäret alltid vara tillfredsställt, utan det måste kapas av från sin moder och söka sig utåt, till något annat. Fadern blir då istället symbolen för samhället och lagen, fadern får stå för det som förbjuder begäret till modern. Det otillfredsställda begäret, begär den ursprunglighet som i barndomen präglades av ett tillfredsställt varande. Det som utgör jagets livsdrift inom psykoanalysen; dess otillfredsställda begär innebär att det definieras vad den inte är. I dess fulländning när begäret blir tillfredsställt innebär det då jagets död. Psykoanalysen vänder begär till att en "dödsdrift" utgör jagets essens: jagets drift att utradera all skillnad och brist är att begära den egna döden. (Colebrook 2010, s. 132)

En viktig aspekt av Deleuzes och Guattaris tänkande är förhållandet till begär som skiljer sig fundamentalt från den psykoanalytiska traditionen. De menar att det innan psykoanalysen funnits en lång tradition av att negera begär genom att försöka att tolka dem. Colebrook skriver att psykoanalysen fungerar som att "vi begär vad vi inte har, och våra begär är enbart 'bilder', 'fantasier' eller 'representationer'" (ibid, s. 133). Psykoanalysen var en förlängning och kulmen på ett tänkande som fortsatte tolkandet.

Enligt Deleuze och Guattari är begär inte något som går att uttolka, härleda, spåra avsikter eller syften till, utan för dem är begär snarare produktion. Begär är inte något som sker i en envägs relation, mellan ett saknande subjekt och ett saknat objekt. Begär är sammankoppling, rörelse och processer, inte ett övervinnande av en saknad, trauman av t.ex. en förlust i barndomen. Deleuze och Guattari framhåller begär som en affirmativ kraft, en produktiv kraft snarare än drivet av brist. Begär är skapande och expansion, som ett utlopp för livet. Mot brist-begärets konstanta otillräcklighet gentemot verkligheten, kan begär förstås snarare som produktivt i att skapa verkligheten.

Hos Freud är begär bortträngt, en underliggande drift som följer en lustprincip. Begäret blir något som ska behärskas med något som sätts emot, en mer medveten del av jaget, överjaget som måste ta kontroll över begäret. Begäret är inte något som ska förgöras helt, men överjaget måste ta kontroll över det för att kunna ingå i en social samvaro. Hos Deleuze och Guattari är det just mot denna stympning av begären som vi ska vända oss. Att försöka ta kontroll över begär genom överjaget vilar på en tydlig uppdelning av det medvetna och det omedvetna. För Deleuze och Guattari är det inte möjligt att avgränsa det medvetna och omedvetna som separata delar, då det omedvetna ses som negativt, som beroende och brist och medvetandet som självständigt.

Det västerländska tänkandet har skapat dualistiska uppdelningen mellan samhälle och lag, och begär och drift. Det bildar en struktur där vi ser på oss själva som att vi måste avstå från något förbjudet för att kunna göra det rätta. Jaget kastreras för att bli en medveten medborgare. Colebrook skriver: "Vårt begär är oidipalt ifall det förstås som en betecknare eller ett substitut för något förlorat objekt; vi är oidipala subjekt ifall vi ser oss som självbesträffande eller självbegränsande till förmån för någon universell lag eller skuld" (ibid, xxvi). De menar inte att fadern inte finns där, fadern är en realitet, men det finns också vägar bort från den oidipala förståelsen av oss själva. Den vägen är inte att godta den oidipala strukturen som guide i livet.

Det produktiva omedvetna

Deleuzes första tes i "Five Propositions on Psychoanalysis" är att psykoanalysen, visserligen moderniserats och skiljer sig från den gamla psykiatrin, men utgör en politisk fara. De gamla psykiatriska sjukhusen stod för ett platsbaserat fångenskap i kontrast till psykoanalysen som arbetar i det öppna (Deleuze 2004, s. 274). Denna unika position som det psykoanalytiska projektet hade ingav en respekt. Psykoanalysen har bidragit mycket till en förståelse av det omedvetna. Psykisk sjukdom var inte längre enbart deterministiskt och sprunget ur störningar i människans neurologiska struktur, utan kunde förstås utifrån konfliktfyllda omedvetna processer. Trots psykoanalysens radikalitet och nytänkande i att visa på det mänskliga psykets komplexitet, leder psykoanalysens beskrivning av det omedvetna enligt Deleuze och Guattari till en förenklad syn på det omedvetna. En del av kritiken är att de menar att psykoanalysen förstör det omedvetna genom att agera som en parasit på medvetandet (ibid). Det skapar en uppdelning av psyket mellan olika skikt, som är hierarkiskt ordnade. Det medvetna är överordnat det omedvetna i och med att det har närmre till en tänkt verklighetstrogen uppfattning. Det omedvetna har en erkänd och central roll i psykoanalysen,

men fortfarande en underordnad roll i och med dess irrationalitet. Den hierarkin reproducerar bilden av ett rationellt tänkande som står emot ett irrationellt tänkande, influerat av ett omedvetande.

Psykoanalysen menar visserligen att det existerar många typer av begär, för många ("too many desires"), men enligt Deleuze är det aldrig tillräckligt många begär ("never enough desires") som är inräknade (ibid). Dessa skilda uttalanden kan förstås utifrån att de är grundade i helt skilda filosofiska antaganden och metoder. Eftersom begäret hos psykoanalysen är något som ska tolkas, kan även olikheter föreställa bli ett störande moment, de kommer att vara *för många*. När det icke-normala, de sjuka och avvikande begären är något som ska kategoriseras så som psykoanalysens metod antyder, blir det avvikande problemet och arbetsuppgiften att kategorisera större. Om ingången till avvikande begär istället antas vara det normala, kan följden inte heller vara att kategorisering är uppgiften. Som ett alternativ menar Deleuze och Guattari att begär alltid redan är oändligt många, att de alltid är mångfaldiga. Detta medför en syn på det omedvetna som något som produceras, snarare än att det kan kategoriseras. Deleuze skriver:

We do not, by one methods or another, wish to reduce the unconscious: we prefer to produce it: there is no unconscious that is already there; the unconscious must be produced politically, socially, and historically (ibid).

Den förståelsen av begär innebär också en vidare förståelse av vad det omedvetna är.

Psykoanalysens modeller och metoder med anspråket att kategorisera det omedvetna innebär ett antagande om att det omedvetna redan finns där som något färdigt. Förstås det omedvetna som produktivt blir innebörden av dess identitet annorlunda och måste istället förstås som konstant i rörelse, som blir till beroende av kontext.

in what place, in what circumstances, in the shadow of what events, can the unconscious be produced. Producing the unconscious means very precisely the production of desire in a historical social milieu or the appearance of statements and expressions of a new kind (ibid).

Det omedvetna är i sin definition produktivt i att skapa nya uttryck och nya sätt att framträda på. Om psykoanalysen ställer frågan om vad det omedvetna *är* så ställer Deleuze och Guattari snarare frågan om *hur* det omedvetna produceras och uppstår.

Freuds reduktionistiska glädje och Vargmannen

I förhållande till Freud föreslår Deleuze och Guattari en annan ingång till idén om det omedvetna som är produktivt och mångfaldigt. De menar att Freud reducerar det omedvetnas komplexitet genom att härleda händelser, känslor och tankar bakåt i tiden, tillbaka till ett och samma ursprung. Den reduceringen slutar alltid i att den logiska enheten som beskrivs som signifierande är en fadersgestalt. I Vargmannen-fallet beskriver Freud vargen som den omedvetna manifestationen av fadersgestalten. Deleuze och Guattari menar att det alltid finns flera vargar som är de betecknande; ”Finns det någon som inte vet att vargar rör sig i flock?” frågar de och fortsätter ”Alla vet det utom Freud; han är omedveten om något som varenda barnunge känner till” (Deleuze & Guattari 2015, s. 53). I sammanhanget står flocken för en mångfald som de menar blir förbisedd genom en freudiansk metod. Det reducerandet som sker när mångfalder görs till enheter är Freuds *reduktionistisk glädje* (ibid). Deleuzes och Guattaris menar att han utgår från att en person eller ett objekt har en identitet som från början är sammanhållen men går förlorad. Freud vidmakthåller identitetens enhet genom viljan att benämna objekten och personen vid det han anser är dess riktiga namn. Ett ultimat användande av psykoanalysen innebär att reducera mångfalder till enheter och därmed försummas den oändliga mångfald i det omedvetna som påverkar och ligger till grund för personer och objekt. På det sätt som mångfald förstås av Deleuze och Guattari är materiens rörlighet fundamental, men Freud vill säkerställa tingens ordning med psykoanalysens system och begrepp. ”När tingen slås sönder och förlorar sin identitet, hävdar Freud att ordet fortfarande finns där för att återställa identiteten, eller uppfinna en ny identitet” (ibid). Visserligen lovar inte Freud att de tankekonstruktioner han gör är sanna, men det kvarstår ett annat sorts sanningsanspråk. Det anspråket vilar snarare på ansatsen att själv *tolka* det omedvetna. Freud tar in det omedvetna i beräkningen på ett sätt som den tidigare psykiatrin inte gjorde, men det faller kort:

Knappt har Freud upptäckt det omedvetnas största konst – denna de molekylära mångfaldernas konst – förrän han återvänder till de molara enheterna och återfinner sina bekanta teman; *pappan*, *penisen*, *vaginan*, *kastrationen*...etc. (Freud återvänder alltid till de enkla rötterna när han håller på att upptäcka ett rhizom.) (ibid, s. 52).

Dessa bekanta teman som Freud använder sig av är av honom själv de utsedda enheter som är psykoanalysens begreppsliga verktyg. I den andra tesen av ”Five Propositions on Psychoanalysis” skriver Deleuze om ett liknande fenomen, han använder begreppet *färdigskrivna koder* (pre-existing

code) (2004, s. 275). Dessa färdigskrivna koder eller regler inbegriper Oidipus, kastration och romantik och är några av Freuds mest bekanta teman som han återvänder till.

Psychoanalysis, possessed of a pre-existing code, superintends a sort of destruction. This code consists of Oedipus, castration, the family romance; the most secret content of delirium, i.e this divergence from the social and historical milieu, will be destroyed so that no delirious statement, corresponding to an overflow in the unconscious, will be able to get through the analytical machine (ibid).

Dessa teman sållar ut vad som passerar i analysen, vilket i sin tur innebär att patientens omedvetna processer begränsas genom ett återvändande till de färdigskrivna koderna eller bekanta teman.

Psykoanalysen: Den tolkande och förstörande maskinen

Att skilja medvetandet från en yttervärld har inneburit att medvetandet tolkar världen. I psykoanalysen återskapas den hierarkin genom att medvetandet ska tolka det omedvetna, terapeuten ska tolka patienten. Språk har använts som ett verktyg för människan att benämna världen med, att återge världen genom representationer. Språk och teckensystem baserade på detta tänkande kan enbart förstås inom sitt egna system eftersom det är där de får betydelse och mening. Samma typ av självreferering uppstår i psykoanalysen genom dess språk och symboliska ordning. Det är termer som förstås och får mening i relation till varandra och utgör ett system av olika tecken. Det får till följd en form av stagnation och förhindrar nya idéer och riktningar för tänkande. Detta är centralt för Deleuzes och Guattaris kritik av Freud. Psykoanalysen fungerar enligt Deleuze som en *maskin*; de *färdigskrivna koderna* är en del av psykoanalysens system (2004, s. 275).

Subjektet blir till som ett jag inför sig själv enbart genom sitt egna språkliga system som hänvisar tillbaka till det egna jaget. Psykoanalysen är generaliserande genom att den tvingar sig på människan med ett språkligt system som inte är hennes egna. Inom psykoterapi är terapeuten den tolkande medvetandet av ett annat medvetande. Deleuze och Guattari menar att den förhindrar människan från att uttrycka det den verkligen har att säga (ibid, s. 274-275). Detta är paradoxalt eftersom ett av psykoanalysens fundament från Freud är den fria associationen och ett uppvärderade av samtalet. Som tidigare nämnt är psykoanalysen vision att verka i det öppna till skillnad från den tidigare psykiatrin som var en fångenskap centrerad kring mentalsjukhus. Psykoanalysen innebär snarare en annan typ av fångenskap, som är mer sluten och alienerande.

As soon as one begins analysis, one has the impression of talking. But one talks in vain; the entire psychoanalytical machine exists to suppress the conditions of a real expression (ibid, s. 275).

Patienten uppmanas tala fritt och associerar fritt för att terapeuten senare ska föra det samman i en slutgiltig analys. Den metoden förutsätter en tolkande instans som är terapeuten, som genom analysen söker orsaker dolda i det omedvetna. Deleuze och Guattari vänder sig emot idén om en på förhand bestämd agenda som avser föra allt som patienten delger tillbaka till barndomen eller till en omedveten fantasi. I och med den maktrelationen blir fria associationer inte ett fritt samtal, utan snarare ett begränsat samtal. Problemet är inte att berättelsen som konstrueras inte är tillräckligt sann och att psykoanalysen på så vis misslyckas. Misslyckandet består snarare i att själva metoden utgår från att det finns dolda lagar som kan komma åt och blottläggas. Deleuze beskriver på så sätt psykoanalysen som en *automatiskt tolkande maskin*, och menar att terapeuten redan tillskrivit en betydelse i det patienten uttalar. Den tolkande maskinen fungerar genom principen: "whatever you say, you mean something different" (ibid).

I den fjärde tesen belyser Deleuze vidare att den psykoanalytiska relationen mellan patient och terapeut har en underliggande maktstruktur som inte är direkt synlig. I ett liberalt demokratiskt samhälle är institutionerna en del av det samhällsliga kontraktet vilket gör maktstrukturerna mer dolda. Det ojämnliska maktförhållandet mellan patienten som tolkad och terapeuten som den tolkande tar sig uttryck och bevaras genom analytikerns tystnad. Tystnaden från terapeutens är varken ett avsiktligt eller bestraffande maktmedel utan uppstår i relationen och i idén om överföring.⁶ "It leads to "transference" and culminate in the analyst's silence. And the analyst's silence is the greatest and the worst of interpretations" (ibid, s. 276). Relationen och dess maktförhållande är så pass etablerad och rotad att tystnaden blir ett ännu kraftfullare maktmedel än talet. En annan typ av kontroll manifesterar sig genom terapeutens tystnad och de fåtaliga uttalandena terapeuten gör utifrån de färdigskrivna koderna som psykoanalysen har gjort gällande. Uttalandena antar sanningar enligt sin egen logik.

I samtalsterapi finns det en stark symbolisk ordning som ligger till grund för tolkningen. Jaget blir alienerat om det bara uttrycker sig inom ett system. Deleuze och Guattari menar att jaget uppfattar sig själv snarare därför att jaget talar "- och ändå formuleras mitt tal alltid genom något

6 Överföring är ett centralt begrepp inom psykoanalys och utvecklades av Freud för att förstå patientens känslotillstånd. Överföring innebär att patienten tillskriver terapeuten omedvetna eller förmedvetna egenskaper. Enligt psykoanalytiska modellen kan det som patienten tillskriva terapeuten vara beroende av dess tidigare relationer, och vara ett uttryck för patientens problem. Freud delar in överföring i positiv- och negativ överföring. Positiv när det finns ett förtroende och negativ när det inte finns förtroende. I den freudianska psykoanalysen är terapeutens auktoritet (anseende och status) en förutsättning för att terapien.

slags system eller struktur som inte är, och inte kan vara, unikt för mig” (Colebrook 2010, s. 35). De menar att varje individ kan förstås som en maskin – de är egna *begärsmaskiner*. Begär förstås hos Deleuze som en produktiv och affirmativ kraft. Jaget sett utifrån idén om begärsmaskin gör att det inte kan tolkas som en enhet, ett färdigt system så som psykoanalysen utkräver. Jaget är blivande och produktiva processer som skapas genom kopplingar och bildanden av ständigt nya sammanslutningar. Vidare uppstår friktion i synen på jaget eftersom det enligt Deleuze och Guattari inte går att isolera en individ, utan att en individ alltid är flera. Det är genom bejakandet av jagets olikhet, dess unika förutsättningar vilka ges av dess specifika sätt som den är sammanlänkad i världen på. Förhållandet mellan patienten och analytikern, den tolkande och tolkade skapar i sin tur ett delat jag, en påtvingad *splittring* av subjektet. Det sker när terapeuten berättar att det finns en annan betydelse av det som patienten säger än vad som faktiskt sägs (2004, s. 275). Splittringen resulterar i kastrationen: ett begränsande av de produktiva krafterna inom personen själv som möjliggör att se sig själv som förmögen att skapa en verklighet.

Deleuze menar även att psykoanalysen är en *förstörande maskin* och att fallet Vargmannen är det tydligaste exemplet på det (ibid). Exemplet visar på vilket sätt psykoanalysen fungerar reducerande i dess operation.

Operationen går till så att drömmen kopplas ihop med sagan om *Vargen och de sju killingarna* (var av sex blir uppätta). Vi bevittnar nu Freuds reduktionistiska glädje, vi ser hur mångfalden bokstavligen lämnar vargarna för att gripa tag i killingarna, som ju strikt talat inte har något i berättelsen att göra (Deleuze & Guattari 2015, s. 54).

När Vargmannen drömmer om sex eller sju vargar är det redan en flock, men Freud ser att det enbart handlar om en varg, viken är fadern. I Freuds förståelse av det omedvetnas ursprung är familjens historia den givna utgångspunkten. Deleuze skriver istället: ”We say that the unconscious is not a matter of generations or family genealogy, but rather of world population, and the psychoanalytical machine destroys all this” (2004, s. 275).⁷

7 Deleuze och Guattari influerades mycket av antropologen Lévi-Strauss' förståelse av jaget som något som uppstår när och för att det är del av en social struktur. Lévi-Strauss menade att kulturer har egna specifika symboler och teckensystem, som enbart kan förstås inom systemet självt. Han menade att individen inte främst formas av kärnfamiljen, utan påvisar att de formas av stammar och olika kollektiva system som individen ingår i.

Mångfaldens natur

I ”En eller flera vargar” skriver Deleuze och Guattari om en annan dröm än vargdrömmen, de kallar den *drömmen om mångfalden*. Det är en dröm som bryter mot Freuds drömtydning som vilar på antagandet att drömmar är tolkningsbara representationer av det omedvetna. Denna dröm visar istället på något annat som inte går att tolka: den ger en bild av en öken, en *panoramisk vision* där en myllrande folkmassa befinner sig och där jaget befinner sig mitt i denna massa.

Jag befinner mig i utkanten av denna folkmassa, i periferin; men jag hör till, jag är fäst vid den med en av min kropps extremiteter, med en hand eller en fot. Jag vet att denna periferi är min enda möjliga plats, att jag skulle dö om jag lät mig dras in i klungan, och likadant om jag skulle släppa taget om den. Min position är inte lätt att bibehålla, och den är också mycket svår att upprätthålla, ty dessa varelser rör på sig hela tiden, deras rörelser är oförutsägbara och de svarar inte mot någon rytm. Ibland vänder de om, ibland rör de sig mot norr för att sedan plötsligt vända av åt öster, ingen av de individer som utgör folkmassan blir kvar på samma ställe i förhållande till de andra. Således är även jag i fortgående rörelse; allt detta utövar en stark spänning, men det ger mig också en våldsam, nästan svindlande lyckokänsla (Deleuze & Guattari 2015, s. 55).

Deleuze och Guattari menar att drömmen handlar om hur subjektet blir till. Subjektet blir till beroende av dess position i förhållande till massan (eller mångfalden). Drömmen handlar om att av nödvändighet befinna sig mitt i massan och samtidigt även i utkanten för att kunna existera som subjekt. Massan som är en sorts mångfald har inbördes förhållanden som är i ständig rörelse. Deleuze och Guattari skriver: ”En viktig aspekt av drömmen om mångfalden är att varje beståndsdel oupphörligen varierar och modifierar sitt avstånd i förhållande till de övriga beståndsdelarna.” (ibid, s. 57) De delar som massan består av blir till på detta sätt, och jaget lika så.

För att förstå mångfalden och dess delar hos Deleuze och Guattari är *rhizom* ett centralt begrepp. Rhizom är ett sätt att förstå verkligheten utifrån en icke-hierarkisk och decentraliserad struktur. Rhizomet ställs mot en trädliknande struktur som kartlägger och härleder tingens urprung (rötterna) ur en kronologisk och linjär kausalitet. Denna struktur utgör konventionen. Rhizomet däremot, är *mångfaldens natur* och dess beståndsdelar. Det har egenskaper som är unika, kan inte förklaras eller härledas, och dess beståndsdelar är i oupphörlig rörelse eftersom de varierar i avstånd gentemot varandra. Det som uppfattas som en enhet eller helhet är i själva verket resultat av mångfalder, av flera sammansättningar.⁸ Sammansättningar består av delar vilka i sig rymmer

8 Begreppet sammansättning och anordning kommer från franskans ”agencement”.

sammansättningar. Beståndsdelar är därför inte heller fasta enheter med en bestämd identitet utan även de består av mångfalder. Mångfald bildar sammansättningar som i sin tur också bildar större sammansättningar.

Deleuze och Guattari menar att Freud avser begripa den verklighet som påverkar och formar människan i hennes omedvetna. De skriver: "Freud försökte ringa in folkmassan med utgångspunkt i det omedvetna, men han såg inte, han kunde inte se, att det omedvetna först och främst är en folkmassa" (ibid, s. 56). "Flocken" som mångfald förstås utifrån det singulära, delarna. Den enskilda vargen är utgörande av flocken och samtidigt formad av flocken. "Vargen är flocken, det vill säga mångfalden begripen som sådan i ett givet ögonblick, genom sitt närmande eller sitt avlägsnande från noll – avstånd som i varje enskild stund är oupplösliga" (ibid, s. 58). I ett givet ögonblick bildar mångfalden (flocken) en viss formation som i nästa ögonblick har bildat en ny. Vargen definieras ständigt på nytt genom sin position i förhållande flocken. Den lever genom detta blivande. Det rör sig inte om en representation eller ett substitut utan "den är ett *jag känner*" (ibid, s. 59), ett jag som finns för att det deltar och känner. "Vargen, vargarna, är föränderliga och oupplösliga intensiteter, hastigheter, temperaturer och avstånd" (ibid, s. 59). Vargflocken ger en bild av en mångfald som har en egen, inre rörelse, snarare än rörelse som skapas av en yttre styrande hand. Det finns ingen transcendent värld utan allt är processer inom en och samma värld. Allt är immanent.

Enligt det representationsbaserade tänkande som tidigare nämnts, förutsätts en transcendent värld, som leder till ett sökande efter tingens likhet, tingens representationer. Dessa identifikationer bejakar inte tingens olikheter, och har inte någon giltighet utanför det tänkandet som godtar dem. Av den anledningen blir det representationsbaserade tänkandet också ett sårbart system. Världen består av en ändlös mångfald och potential som per definition inte låter sig förenklas och fångas i mätbara identiteter. Föreställningen om att det existerar en yttre verklighet med mätbara identiteter förutsätter en transcendent lag eller gud som skapar rörelser. Den rörelse som de beskriver är inte dialektisk. Angående mångfalden som begrepp skriver de:

ty skapandet av ett sådant substantiv utgör ett mycket viktigt moment; det skapades just för att undkomma den abstrakta oppositionen mellan det mångfaldiga och det enda, för att undkomma dialektiken, för att nå fram till ett tänkande av det mångfaldiga i rent tillstånd, för att sluta göra det numeriska fragmentet till en förlorad Enhet eller Totalitet, eller omvänt: till en organisk beståndsdel i en kommande Enhet eller Totalitet (ibid, s. 60).

Så som begreppet får mening i citatet så står inte mångfalden i opposition till det ena, det är inte i ett motsatsförhållande. Det ena är inte benämningen på mångfalden, utan snarare är det ena en kristallisering ur det mångfaldigade. Det ena är inte en transcendent opponeringspunkt, likt ett dialektiskt tänkande som har en totalitet som sin slutpunkt.

Deleuze och Guattari komplicerar vad mångfald är genom att skilja på två typer av mångfalder: flocken och massan. Flocken är mindre hierarkisk än massan och dess inbördes förhållanden ser olika ut. Flockens medlem har en större ensamhet, sköter sitt egna, men trots det är den alltid i relation och tillsammans med flocken. Massans subjekt har en betydligt mer fast position i förhållande till gruppen. Den hamnar inte i utkanten som flockens medlem kan göra eftersom den har egenskapen att variera i avstånd i förhållande till gruppen, och rör sig i en hel vildmark. Dessa typer av mångfalder är inte, likt dialektikens dualismer, i opposition till varandra. Tvärtom så bildar de en anordning i vilken de integreras och agerar i förhållande till (2015, s. 62). Dialektikens systematiserar genom att urskilja enheter, där ett plus ett blir två och tvåan i sin tur reduceras och åter blir en etta. Då överges mångfalden till förmån för ett frambringande av enheten.

I Catherine Malabous text "Who's Afraid of Hegelian Wolves" (1996) menar hon att Hegel är företrädande för tänkandet kring identitet utifrån dialektiken. Deleuzes och Guattaris kritik mot dialektikens principer är att den vilar på en oföränderlig repetition som befäster identiteter, snarare än producerar skillnader och olikheter. Deleuze och Guattari avser inte appellera till dialektiken i resonandet om mångfald. Malabou menar att de snarare hänger ut Hegel för hans syn på egennamn som oföränderliga och ett entydigt resultat av en *betecknare* ("signifier") av det betecknade (Malabou, s. 115). Hon menar att Deleuze och Guattari använder sig av Hegel som ett slagträ, de tar spjörn mot honom till förmån för deras egna tänkande. Hennes kritik består i att de själva fastnar i ett motsatsförhållande genom att göra Hegel till fienden. Malabou menar att de gör Hegel skyldig inför flocken av tänkare om skillnadsfilosofi.

Just as, according to Deleuze and Guattari, for Freud to constitute psychoanalysis the wolves have to be domesticated, so the nomadic thought of difference and the rhizome is perhaps developed at the expense of a certain Hegelian multiplicity (Malabou 1996, s. 117).

Malabou menar att Hegel inte reducerar mångfalden utan att Deleuzes och Guattaris mångfaldbegrepp ryms i och snarare utvecklar dialektiken. Hon menar att Deleuze och Guattari begår samma misstag som Freud eftersom de i likhet med honom reproducerar oidipala bilder.

Genom att de förhåller sig till Hegel och dialektiken upprätthåller de bilder som står för ett visst tänkande och därmed menar hon att de själva enbart ser Oidipus (ibid).

Att Deleuze och Guattari kritik mot dialektiken är att inte vilja ställa upp på dess premisser, men att de enligt Malabou ändå gör det är en större diskussion än vad som ryms här. Vad Deleuze och Guattari själva gör är att komplicera mångfald ytterligare. Vad de avser med att benämna personer och objekt vid dess riktiga namn är inte att logiskt urskilja entydiga identiteter. Att benämna något vid dess riktiga namn är att uppfatta dess omedelbara mångfald. Det finns inga individuella utsagor, utan utsagor produceras av *kollektiva agenter* som är mångfalden. Dessa producerar i sin tur individen genom att mångfalden flödar genom den. Deleuze och Guattari skriver ”Egennamnet beskriver ju inte en individ: tvärtom är det när individen bit för bit, öppnar sig mot de mångfalder som genomströmmar henne, vid slutet av en allt striktare övning i avpersonifiering, som hon förvärvar sitt verkliga egennamn” (2015, s. 67). Individen ska inte förstås som en avgränsad enheter utan hon blir till genom upptäckten och bejakande av den inre mångfalden. Detta bejakandet av en inre mångfald skapar en särskild position gentemot andra mångfalder som i sin tur skapar dess inflöden, från flockar och massor. Psykoanalysen däremot hävdar att det finns individuella utsagor, något som även terapeuten inbillar sina patienter. Deleuze och Guattari skriver:

Vi förebrår psykoanalysen för att den använt sig av oidipala utsagor för att inbilla patienten att han skulle besitta personliga, individuella utsagor, att han äntligen skulle ha talat i eget namn. Fällan är gillrad redan från början: Vargmannen kommer aldrig att kunna tala. Han kommer visserligen att tala om vargarna, han kommer att tjuta som en varg, men Freud lyssnar ändå inte på honom, utan ser på sin hund och svarar 'det är pappa'. Så länge detta varar säger Freud att det är neurosen, och när det inte håller längre så är det psykosen. Vargmannen får ta emot psykoanalysens medalj för lång och trogen tjänst [...] (ibid, s. 68).

Schizot

Mot den värld och det tänkande som utgår från att människan representerar och återger världen ställer Deleuze och Guattari en annan verklighetsuppfattning som utgår från helt andra grundantaganden. Det är världen sedd från en synvinkel med helt andra premisser som inte kan säga sig vara del av *det naturliga tänkandet*. Det är ett perspektiv som inte gör anspråk på att varken vilja eller kunna förstå och tolka världen enligt en sanning. Det är inte en enskild privatperson utrustad med ett förnuft och det är inte någon som låter sig företrädas. Deleuze skriver i ”Bilderna av tänkandet” att det är ”en enastående person full av illvilja, som varken lyckas tänka på ett naturligt

eller på ett begreppsligt sätt. Det är den ende som är fördomsfri” (Deleuze 2004, s. 23). Den personen motsätter sig genom att varken förstå eller ha förmågan att anpassa sig till det rådande systemets logik. I ”En eller flera vargar?” går det att läsa om schizot som en karaktär med liknande förhållanden. De två texterna resonerar med varandra. I ”En eller flera vargar?” är det den schizofrena som får stå för en verklighetsuppfattning som ställs i relation till Freuds psykoanalytiska tolkningar. Schizot består inte av ett överjag, ett jag och ett det, utan snarare är det en mängd av begär och personligheter som genomströmmar dess kropp och tar den i besittning.

Drömmen om mångfald kallar Deleuze och Guattari för ”en mycket bra schizodröm” (Deleuze & Guattari 2015, s. 55). Där beskrivs öken som den plats där mångfalder av mångfalder rör sig, där ett subjekts rörelse är i direkt relation till massans rörelse. Den schizofrena kroppen är en sådan öken som låter sig rymmas av mångfalden. ”Den schizofrene har bara en öken och de stammar som bebor den, en hel kropp och de mångfalder som fäster sig därvid” (ibid, s. 57). Den schizofrene är den kropp som är omedelbart mottaglig för mångfalden, och inte förpassar sin verklighet till det omedvetna eftersom den inte känns vid uppdelningen av medvetet och omedvetet. Den schizofrene uppfattar mångfaldens realitet. ”[Freud] var närsynt och lomhörd; han trodde att folkmassorna var en person. De schizofrena däremot har spetsiga ögon och öron. De tror inte att folkmassornas mummel och knuffar är pappas röst” (ibid, s. 56). Schizot genomströmmas utav röster medan Freud frågar sig vems röst det är som talar.

Deleuzes och Guattaris schizoanalys visar på olika uppkomster av paranoia; auktoriteten eller lagens röst ekandes i det västerländska tänkandet, medan schizots paranoia är något annat. Kategorierna som Freud skapar är för schizots paranoida position alltid främmande. Den upplöser kategoriseringen av medvetet och omedvetet, ett inre och ett yttre samt vad som är ett val och vad som inte är det. Det omedvetnas kan inte förstås enbart förstås utifrån familjen och ursprung, utan det har att göra med mångfalden utav röster. Den schizofrene känner inte till ett eget ursprung och har därmed inte svar att ge på frågor om dennes barndom, snarare är schizot upptagen med det som föregår familjen. ”We say that the schizophrenic has to deal not with his family, nor with the parents, but with people, populations, and tribes” (Deleuze 2004, s. 275). Det är dock inte något allmänmänskligt, och inte heller det allmänmänskliga som ska sökas eftersom idén om ursprung kommer ur en oidipal struktur. Deleuze och Guattari antar istället den schizofrenes position; istället för att härleda begär och bilder tillbaka till familjen demonterar de bilder och begär för att se hur de reproduceras i samhället. Som Colebrook skriver söker psykoanalysen att tolka psyket och avslöja vem det är som talar. Schizoanalysen söker istället ”hur bilden av psyket, jaget eller personen har

fogats samman genom privilegierande av och investeringen i vissa kroppsdelar: den tänkande hjärnan, det bedömande ögat, den dömande munnen eller den oavhängiga och förnuftiga kroppen” (2010, s. xxviii). Detta ger en öppning för nästa kapitel som handlar om hur en annan bild av jaget kan produceras genom ett utformande av en annan praktik med andra värden.

4. POLITIK OCH PRAKTIK – EXPERIMENTET LA BORDE

Enligt Deleuze och Guattari har den västerländska civilisationen präglats av paranoian att hysa stark tilltro till auktoriteter. De som förespråkar det rådande systemet har tillit till sina ledare, samma tendens finns även inom de socialistiska rörelserna. De förespråkar en icke-hierarkisk ordning men trots det uppstår en dogmatisk hållning i tron på ideal. Tilltron till auktoriteter och ett system formar högre värden och regler som överordnas andra relationer och förhållanden. Både socialister och anhängare av kapitalismen reproducerar på så sätt personifierade överjag, de blir som fadern eller fallosen i den oidipala strukturen. Dessa är manifestationer, symboler och bilder men är även reella. De har en direkt inverkan på relationer. Att begränsas av en auktoritär röst begränsar potentialen i de relationer och förhållanden som kan bli till genom bejakandet av skillnader. Gary Genosko skriver i *Félix Guattari: A critical Introduction* att på La Borde syftade en av Guattaris tidigaste experiment till att försöka genomföra omarbetningar av de överjag som präglar patienterna (2009, s. 49).

The goal is to bring about the acceptance of new data, rather than interminable castration anxiety precipitated by every superego figurehead (the great chain of the same Daddy in psychoanalytic terms) [...] (ibid).

För att kunna förändra föreställningarna av jaget krävs inte en analys av ett ytterligare jag, utan en förändrande praktik som ifrågasätter gränserna för vad ett jag är. I Guattaris arbete på kliniken var det gruppen som skulle analyseras, inte en enskild patient – varje person i en grupp spelade en viktig roll. Subjektet utgörs av en sammansättning med potential och förmågor, då bestämning och identitet inte är det viktiga. Praktiken som var etablerad på La Borde syftade till att komma bort ifrån att det finns en helhet som ska styra sammansättningarnas formation, till förmån för mångfaldens egna potential i att skapa sammankopplingar. För att frigöra jaget från överjaget krävs det snarare en avpersonifiering. Subjektet tillsammans med andra subjekt i kollektiv bildar en särskild sammansättning. "The machinic unconscious produces its own objects" skriver Genosko (ibid, s. 50). Det omedvetna subjektet hos Deleuze och Guattari är produktivt, genom att det skapar verkligheten. En kollektiv sammansättning har också ett omedvetet subjekt, ett unikt subjekt med en egen potential. Detta är en av Guattaris viktigaste utgångspunkter. Han menade att subjektets omedvetna inte går att få tillgång till genom att enbart prata om det.

Freuds samtalsterapi kallades av sin samtid för *the talking cure*, där förutsättningen för samtals terapeutiska funktion är det han kallar för överföring. Genom positiv överföring som

krävde patientens förtroende kunde de omedvetna processerna göras medvetna. Genosko skriver om hur Guattari ställer begreppet *transversalitet* mot Freuds idé om överföring (transference):⁹ "If transference is the artificial relation in which the unconscious becomes conscious, transversality is the measure of an institution's influence on all its denizens (ibid). Transversalitet är ett begreppsligt verktyg som utgår från det omedvetna subjektet som produktivt, snarare än tolkningsbart. Det är måttet på gruppens omedvetna subjekt.

It is the group's unconscious, which entails that a descriptive analytics of overt power relations and objective laws inscribed in either vertical (pyramid) or horizontal (field of distribution) terms is insufficient. This is an unconscious that perfuses the social field and history – it is not eternal but transitory (ibid, s. 50-51).

De transversala relationerna är icke-hierarkiska, till skillnad från vertikala relationer som baseras på hierarki med en pyramidliknande struktur. Transversalitet finns dock inte per automatik i de grupper som utger sig för att ha en horisontell struktur. Begreppet är inte till för att användas som en benämning på en viss grupp, snarare är transversalitet ett *görande* - "a transformation focused on the production of new forms of subjectivity" (ibid, s. 65). Praktiserandet manar till att jaget kommer ur sig själv genom att konfronteras med gruppen. Det kan förstås som ett begreppsligt verktyg som öppnar upp potentialen i gruppen, snarare än att jaget eller gruppen tvingas till att definieras och befästa en identitet. I gruppens potential finns även skapandet av gruppens begär, och således gruppen som en begärsmaskin. "Transversality is the site of the group's unconscious subject, the beyond of the objective law that establish it, the underpinning of the group's desire" (Dosse 2010, s. 63).

Under de åren som Guattari var aktiv på La Borde lät han experimentera med alternativa praktiker och behandlingar. Han utvecklade nya begrepp som verktyg för den praktiken, verktyg som rörde subjektets tillblivelse i gruppen. Deleuze framhåller i "Five proposition on psychoanalysis" i den fjärde tesen att människor bör ges förutsättningar att utveckla en förståelse för vad som producerar dem, "[...] give people conditions, including the material conditions, for production of their individual statements in order to discover the real collective arrangements that produce them" (Deleuze 2004, s. 276). La Borde vilade just på en kreativt rik miljö med en demokratisk och antibyråkratisk struktur som innefattade alla på kliniken, såväl patienter som terapeuter. Inom arbetsdelningen värderades delaktighet. Ett exempel på det är att även patienterna

9 Transversalitet introducerades som begrepp av Guattari på en konferens om terapi och teater, International Psychodrama Meeting i Paris 1964.

deltog i de administrativa uppgifterna (Dosse 2010, s. 45-46). De använde sig mycket av teater och musik som en del av terapin. Istället för den freudianska individualiserande analysen ville den *labordeianska* praktiken åstadkomma mer öppna former av terapi, i grupp.

5. SLUTORD

Deleuze och Guattari menar att den västerländska filosofiska traditionen har präglats av en särskild föreställning av tänkande som de kallar *det naturliga tänkandet*. Det är en föreställning sprungen ur idén om att tänkandet kan återge en verklighet som är objektiv och sann. Människans version är som en kopia eller representation av en föreliggande verklighet som är mer sann. Detta tänkande förutsätter en förnuftig människa som har *den goda viljan* att sträva efter att återge världen har *rätt natur*, att hon har förmågan att kunna återge det sanna. Den uppdelningen av världen och tänkandet leder till att innebörden av att tänka blir synonymt med att på ett sanningsenligt sätt söka en yttersta grund. Det medför en tro på att det finns en dold sanning.

Den psykoanalytiska traditionen utgör en del av denna tanketradition. Dess motiv är att försöka tolka det dolda bakom bilder, tecken och representationer. Metoden går ut på att ur människans drömmar och begär söka finna dess dolda innebörder. Drömmar och begär är bärande av budskap från det omedvetnas undantryckta samvete. Deleuze och Guattari tolkar inte för att avslöja undantryckta begär och söka en skyldig: istället undersöker de synen på jaget genom hur kroppen kopplas samman med vissa bilder, t.ex. fallosen. De bilder och symboler som Freud använder i sin analys är faktiska eftersom de präglar vårt sätt att tänka. På det sättet ska Freud förstås som en auktoritet.

Deleuze och Guattari menar att människan är i en paranoid positionen som innebär att vi uppfattar att bilder talar till oss, representationer som har ett dolt budskap. Människan hör okända auktoriteters röster. Rösterna skapar en tro på att vi kan göra rätt för oss. Föreställningen om att vi kan göra rätt kopplas t.ex. till att träda in den 'förnuftiga kroppen', på faderns domän. Genom att ett mångfaldigt jag antar olika former beroende på dess position, tar det olika skepnad som går emot idén om det egna jagets beskaffenhet. Det kan till exempel leda till att Deleuze och Guattari själva har begär som är oidipala eftersom de ingår i en oidipal struktur. Utifrån det sätt som Malabou kritiserar Deleuze och Guattari för att reproducera stora manliga tänkare blir sådana begär fullt troliga, sedda utifrån schizots position. Den oidipala strukturen är reell och det är människor som bär upp den. Därför är det också möjligt att göra motstånd, att avvärpa Oidipus genom att inte ställa upp på dess premisser. Genom att peta ner Freud från piedestalen.

Begär är oidipala om vi förstår dem som bristen eller avsaknaden av ett förlorat objekt. Att ställa upp på den oidipala strukturen innebär att skuldmedvetet avstår från begär för att kunna ta del av den sociala samvaron. Detta är kastrationen. För att begäret till modern förvägras blir det möjligt att inträda i samhällslivet. Faderns domän uttrycks som en röst som kan vara förnuftets röst, lagens

röst eller medvetandets röst. Hon är bärare av sin egen paranoia. Den oidipala människan drivs av ett dåligt samvete och en rädsla för att inte göra rätt. Hon styrs av en konstant otillräcklighet. Därför kan vi inte göra motstånd mot maktens röster genom att välja bort paranoian. Den paranoidea positionen är en realitet och kan leda till att tänkandet undflyr verkligheten genom att söka förklaringar bortom livet. Dessa förklaringar eller manifest hjälper ju inte alla: exempelvis den som är sjuk och hör röster i sitt huvud. Faktum är att alla hör röster, men inte alla har inkarnerat auktoriteten. Det har dock inte schizot själv eftersom denne enbart hör mångfaldens mummel. Schizot kan inte skilja faderns auktoritära röst eller lagens röst från alla de övriga mångfald av röster som existerar.

Antagandet att det finns en dold agenda som inte framträder eller har kommit till sin rätt, och det faktum att människor är psykiskt sjuka och beter sig irrationellt leder psykoanalysen till att utveckla en vetenskaplig metod för att ta kontroll över situationen. Terapeuten söker efter betydelse i patientens omedvetna i oändlighet, eller tills terapeuten själv drar streck i samtalet och konstaterar att analysen är avslutad. Terapeuten säger till patienten att vad hon säger betyder något annat, något som redan bestämts på förhand. Terapeuten är produktiv och skapar tolkningar som är anslutna till psykoanalysens maskin och symboliska system. Även patientens ibland närvarande motstånd till att godta analysens metod och behandling tolkades av Freud som ett uttryck för patientens inre motstånd.

Det finns en lärdom i Deleuzes och Guattaris tänkande som inte handlar om en kunskap i den traditionella bemärkelsen av att förstå och återge information. Den lärdomen handlar om att det inte finns någon konflikt mellan en inre och en yttre relation, mellan medvetandet och dess yttre värld. Lärdomen är att låta bli att försöka undfly den paranoidea positionen till förklaringar och istället ta den på fullkomligt allvar och bejaka den. Det finns inte något utanför, ingen transcendent värld eller några identiteter som ger oss livslång njutning. Allt är pågående processer och blivanden inom en och samma värld, så istället för att söka mening och förklaring bakom världen bör vi se till de närvarande processer och meningar som skapas i världen.

Vi föds inte in i kroppar som sedan fogas in i på förhand existerande maktrelationer, system eller språk. Kroppen är det den blir genom de begär och de mångfald som genomströmmar den. Att bejaka den paranoidea positionen innebär att skapa förutsättningar för det partikulära i livet att kunna affirmeras. Att inte begränsa liv genom att se begär som format av en förlust utan se det som en produktiv kraft. Det handlar inte om att välja att vara affirmativ i sitt sätt att leva, det är inte en livsstil. Det är en fråga om hur vi kan skapa förutsättningar för att producera andra typer av subjekt.

Jaget kan föreställas som en *elastisk kropp* som både har en viss mjukhet som är underkastad relationer, men även en viss hårdhet som är dess inre potential och särdrag. Begär är produktiva och mottagliga och därifrån kommer den skapande och utgörande kraften. Elasticitetens hårdhet, dess särskilda potential, kan ges förutsättningar genom en öppenhet inför att bli till och bli till något annat, något större än sig själv. Det finns inget svar på frågan: var börjar och slutar jaget? Det är det som Freud söker svar på, och har misslyckats redan när han ställt frågan.

Samhällets normer om vad det är att passa in och att förutsätta förmågan och viljan att göra det, försätter vissa med psykisk sjukdom i en position där de förvägras att delta. De döms ut på grund av deras olikhet. Den elastiska kroppens subjekt bildar sammansättningar där olikhetens potential är förutsättning för att bli till tillsammans med andra. Genom ytterligare förutsättningar att kunna ta tillvara på de förmågorna hos alla psykiska tillstånd kan olikheter bejakas. Den antipsykiatriska kliniken La Borde kan ses som ett försök att skapa en plats där dessa olikheter fick ta plats. Den experimenterande praktiken kan ses som ett försök att skapa möjligheten för de schizofrena och psykotiska personerna som var där att inte behöva förhålla sig till samhällets auktoritära röster. La Borde exemplifierar det motstånd mot normaliteten som öppnar upp för en mer tillåtande syn på psykisk sjuka. Av den anledningen vill jag lyfta kliniken som ett omsättande av idén om skillnad och mångfald.

På La Borde skedde ett dekonstruerande av interna hierarkier. Syftet var att avskaffa hierarkin mellan terapeuten och patienten till förmån för en demokratisk interaktiv dynamik som kunde ge erfarenheten av att kollektivt kritisera maktrelationer i samhället i stort. Erfarenheten av att tillsammans vara produktiva i att skapa kreativa uttryck var en del av behandlingen. Genom att sätta de traditionella maktrelationerna ur spel bildas erfarenheter av att förutsägbara mönster är möjliga att bryta mot. Det är även uppluckrande av gränsen för vad som är personligt och kollektivt som möjliggör en utväg mot det bortompersonliga. Att inte ställa upp på de givna koderna och reglerna för liv möjliggör en utväg från det sunna förnuftets vilja att benämna saker vid deras riktiga namn. Det var på La Borde som Guattari utvecklade idéer och uppfann begrepp. *Transversalitet* utvecklades på La Borde som ett verktyg för att underlätta för gruppen att skapa gemensamma begär. Den praktiken öppnar för en potential i att verkligen bryta mot förtryckande normer och skapa egna sätt att leva på där mångfaldens röster inte hålls nere.

La Borde gav erfarenheten av att inte bara benämnas vid sin psykiska sjukdom utan ingav ett hopp om att det fanns flera sidor av personer. Vargmannen hade ett dubbelt förhållande till Freud, han avgudade honom samtidigt som han senare kom att förkasta det han gjorde. Vargmannen

identifierade sig inte enbart som Vargmannen, utan hade en mängd av olika känslor, likt knotttrorna som på mikroskopisk nivå framträder på gåshuden. Han var inte enbart sjuk som psykoanalysen ville få honom att tro.

6. LITTERATUR

Deleuze, Gilles och Guattari, Félix. (2015). *Tusen Platåer*. Översatt av Gunnar Holmbäck och Sven-Olov Wallenstein. Stockholm: Tankekraft.

Deleuze, Gilles. (2004a). "Bilderna av tänkandet". Översatt av Jenny Högström och Fredrik Svensk. *Aiolos och Glänta*, nr 24/4, s. 22.

Deleuze, Gilles. (2004b). *Desert Island and Other Texts 1953-1974*. Red. David Lapoujade, övers. Michael Taormina. New York: Semiotext(e).

Freud, Sigmund. (1987) "Fallet Vargmannen Ur historien om en barnneuros" i boken *Vargmannen Freuds mest berömda fall*. red. Muriel Gardiner, övers. Boo Cassel, Mårten Edlund och Jan Wahlén, Stockholm: Prisma Magnum.

Pankejev, Sergej Konstantinovitj (1987). "Så minns jag Freud" i boken *Vargmannen Freuds mest berömda fall*. red. Muriel Gardiner, övers. Boo Cassel, Mårten Edlund och Jan Wahlén, Stockholm: Prisma Magnum.

Sjögren, Lars. (2011). *Freud: Mannen och Verket*. Red Clarence Crafoord. Stockholm: Natur & Kultur.

Spindler, Fredrika. (2013). *Deleuze – tänkande och blivande*. Munkedal: Glänta produktion.

Malabou, Catherine. (1996). "Who's afraid of hegelian wolves" i *Deleuze: A Critical Reader*. Red Paul Patton. Oxford: Blackwell.

Dosse, Francois. (2010). *Gilles Deleuze & Félix Guattari intersecting lives*. Red. Lawrence D. Kritzman, övers. Deborah Glassman. New York: Columbia University Press.

Genosko, Gary (2009). *Félix Guattari: A critical Introduction*. New York: Pluto Press

Colebrook, Claire (2010). *Gilles Deleuze – En introduktion*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.